

УДК 37.013.7:355.45

Воронова В.І.¹, Ковальчук В.І.², Велько К.А.³

¹ канд. пед. наук, професор, професор кафедри психології і педагогіки, Національний університет фізичного виховання і спорту України

² канд. наук з фіз. вих. і спорту, доцент, доцент кафедри психології і педагогіки, Національний університет фізичного виховання і спорту України

³ магістрантка, Національний університет фізичного виховання і спорту України

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ЯК СКЛАДОВА ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В ШКОЛІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. Психологічний клімат в умовах навчального дитячого середовища школи є фактором, який визначає бажання дитини вчитися, отримувати нові знання і вдосконалювати власні здібності. Таке психологічно позитивне середовище формується в результаті усвідомлення школярами спільних завдань та цілей, що впливає на моральний клімат, принципи та норми, цінності, як складові особистості, що формується.

Ключові слова: психологічний клімат, клас, учень, взаємовідносини.

Abstract. The psychological climate in the educational environment of the school is a factor that determines the child's desire to learn, acquire new knowledge, and improve his own abilities. Such a psychologically positive

environment is formed as a result of schoolchildren's awareness of common tasks and goals, which affects the moral climate, principles and norms, values, as components of the personality being formed.

Keywords: psychological climate, class, student, relationships.

Діти, перебуваючи в класному та шкільному колективі, формують свій особливий, специфічний психологічний клімат, безпосередній контроль якого повинні здійснювати не тільки вчителі, але і батьки та близькі люди. В шкільній системі кризові явища зазвичай впливають на дитячий колектив опосередковано – через відношення батьків і стан сімейної системи, стан освітньої системи та готовність до нових викликів. Це важливо з огляду на те, що саме діти є тими, хто буде формувати соціальну систему майбутнього, і від того, який досвід вони отримають в шкільному середовищі, залежить формування фундаменту їх подальшої ефективної взаємодії зі світом. Актуальним є дослідження сучасними науковцями впливу соціально-психологічного клімату класу на становлення Я-концепції учнів [9], враховуючи те, що соціалізація особистості відбувається протягом всього життя людини і заклади освіти, традиційно, посідають перше місце в цьому процесі. Вчені зазначають, що при цьому важливо пам'ятати, що освітній простір останніх років значно змінився і на соціалізацію учнів мають вплив не тільки навчальне середовище, а й інформаційне [1]. Особливо цей вплив є актуальним в умовах військового часу.

В навчально-методичній літературі XX століття приділено багато уваги соціально-психологічному клімату педагогічного колективу, проведена значна кількість досліджень та надано відповідні рекомендації [5, 10]. В сучасних умовах продовжуються дослідження, які можуть допомогти оптимізації діяльності викладацького колективу. Також є достатньо багато даних, що стосуються особливостей формування та чинників шкільного клімату, психологічного супроводу учнів, адаптації школярів до умов воєнного сьогодення [3, 8, 11].

Як фізичне, так і психічне здоров'я людини визначає сутність її поведінки в соціумі. Не дарма серед рівнів психічного здоров'я науковці зазначають прояви, які унеможливають спілкування, налагодження контактів, перебування в соціумі тощо: психічний добробут, що характеризується нормальними змінами настрою, добрими фізичним самопочуттям, енергійністю, працьовитістю та соціальною активністю; помірний стрес передбачає знервованість, дратівливість, втому, зниження енергії, м'язове напруження, зниження соціальної активності; сильний стрес, що призводить до тривоги, гніву, великої втоми, зниження якості діяльності, соціальне уникнення та відмову від контактів; погіршення

добробуту, з вираженим проявом надмірної тривожності, депресивного настрою, виснаження, фізичної хвороби, неможливості виконувати роботу, ізоляції, уникнення соціальних подій [7]. Вищезазначене свідчить, що для людини взаємодія з групами людей або людською спільнотою, утворення позитивного психологічного клімату є не тільки важливим фактором особистого розвитку, причетності, безпеки, але і показником рівня благополуччя психологічного стану.

Як зазначається, на сьогодні, в умовах воєнного стану для подолання наслідків війни це особливо стає актуальним, для чого вчені рекомендують розвивати у дітей копінг-стратегії, зокрема фізичні (здоров'я, фізична форма), психологічні (переконання, самооцінка, мораль, локус контролю), соціальні (соціальна мережа і підтримка), матеріальні (обладнання, гроші). Наголошується, що це сприятиме формуванню у дитини необхідних якостей оптимізму, адекватної позитивної самооцінки, компетентності, соціальної підтримки, стресостійкості [4]. Наприклад доведено, що згода, загальна думка, комфортізм допомагає дітям легше витримувати травматичні події під час військового стану, натомість високий рівень автономії – навпаки, може підвищити рівень агресії дитини щодо зовнішнього середовища [4].

Безумовно можна стверджувати, що всі ці особливості позначаються на психологічному кліматі в школі та класі і, відповідно, впливають на якість навчання, результати навчального процесу, відносини у колективі та підкреслюють актуальність питання налаштування психо-соціальної атмосфери в навчальному середовищі. Аналіз наукових досліджень доводить, що в умовах воєнного стану саме вчителі стають не тільки тими, хто навчають, займаються когнітивним розвитком учнів, але також формують учнів особистісно, підтримуючи психологічну витривалість учнівського колективу [11]. Враховуючи вищевикладене дослідження складових психологічного клімату в класах та його вплив на успішність учнів завжди буде залишатися актуальним питанням.

Дослідження проводилось на базі Крюківщинського ліцею Вишневої міської ради Бучанського району Київської області із залученням 16 учнів 5-го класу в період 2023-2024 навчального року. Метою було визначити та охарактеризувати психологічний клімат класу та динаміку відносин в класі, враховуючи переважно онлайн навчання, перехід школи до навчання за системою НУШ та враховуючи умови перебування країни у воєнному стані, а також те, що навчання відбувається в Київській області з частим перериванням на повітряні тривоги та періодичним приземленням уламків збитих ракет.

Для вивчення особливостей оцінки відносин в класі було

використано методику Боврозера у модифікації Ю. Гільбуха «Мій клас» та соціометрію. Результати опитування свідчать: подобається навчання в класі – 69% випробуваних; діти в класі б'ються між собою – 62%; не вважають, що в класі кожен учень – їх друг – 77%; деякі учні їх класу не щасливі – 69%; вважають, що деякі учні класу є середнячками – 62%; більшість не товаришує з деякими учнями в класі – 69%; діти не ходять в школу із задоволенням – 62%; не вважають учнів класу друзями – 77%; вважають, що деякі учні не люблять свій клас – 62%; зазначають, що окремі учні завжди прагнуть стояти на своєму 69%; не впевнені, що діти в класі ставляться добре один до одного – 62%; вважають свій клас веселим – 77%; помічають, що в класі багато сварок – 69%; не вважають, що діти в класі люблять один одного як друзі – 62%.

Оцінювання відповідей на питання тесту дало можливість визначити середнє значення балів згідно таких параметрів [2]:

- ступінь задоволеності – 10 з 15 можливих;
- ступінь конфліктності – 11,5 з 15 можливих;
- ступінь згуртованості – 8 з 15 можливих.

Для відображення загальної психологічної атмосфери класу, як її бачать діти, була розроблена психограма ідеального і реального класу (рис. 1).

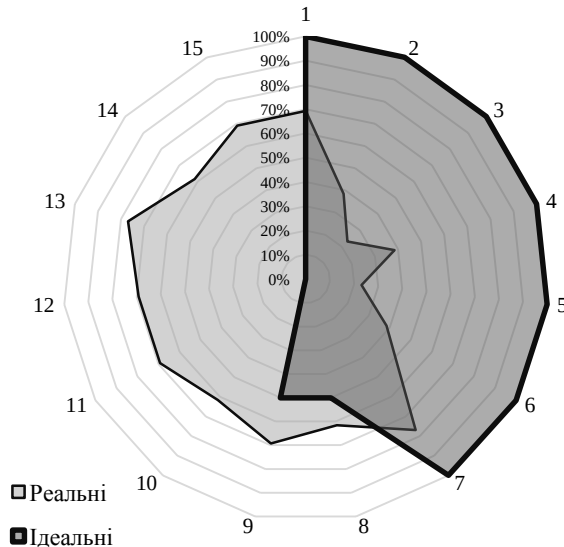

Рис. 1. Психограма ідеального і реального класу [2]

Результати побудованої психограми вказують на переважання

агресивних станів та пригніченого настрою в класі, що може свідчити про невміння учнів розпізнавати почуття, витримувати та реалізовувати накопичену психічну енергію, яка могла б бути спрямована на формування згуртованості та причетності до життя класу, прийняття один до одного. На нашу думку це визначає довгострокову мету організаційно-виховної роботи вчителів цього класу.

В той же час важливо відмітити позитивну тенденцію в емоційному стані класу відносно того, що дітям подобається навчатись, бо вони відчують атмосферу в класі веселою, що безумовно також вказує на напрями організаційно-виховної роботи з учнями.

Висновки: психологічний клімат в класі – це явище, яке має безпосередній зв'язок із зовнішніми чинниками та умовами життєвого середовища дітей (соціальними, економічними, політичними); воєнний стан є однією з таких умов, що не може не впливати на психологічний стан учнів, викладачів, на систему викладання, а відповідно – на психологічний клімат в школі; не дивлячись на високий рівень тривоги, страху, нерозуміння подій зовнішнього світу, учні п'ятих класів мають психологічний фундамент для збереження зацікавленості в навчанні, формування власних особливостей відповідно до впливу зовнішніх умов; результати дослідження сприятимуть визначенню напрямів організаційно-виховної роботи з школярами.

Список використаних джерел

1. Андросович К. А. Психологічні основи соціалізації обдарованої учнівської молоді в умовах сучасного соціуму. Дисертація, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Київ, 2023. 405 с.
2. Велько К. А. Психологічний клімат 5 класів в умовах воєнного стану. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт». Київ : НУФВСУ, 2024. 71 с.
3. Гнатюк О. В. Адаптаційні розлади в учнів молодшого шкільного віку в умовах воєнного стану. *Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я* : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17 листопада 2022 р.). Київ, 2022. С. 44–47.
4. Зливков В., Лукомська С. Діти війни: теоретико-методичні і практичні аспекти психологічної допомоги. Київ – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2022. 95 с.
5. Курмишева Н. І. Шкільна атмосфера як духовна складова освітнього середовища: фінський досвід. *Імідж сучасного педагога*. Полтава, 2018. 4 (181). С. 31–33.
6. Пророк Н. В. Психологічне діагностування проявів адаптаційних

розладів у суб'єктів освітнього простору в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни : практичний посібник. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 220 с.

7. Фіданян О., Войцехівський М., Дідур О. Організація освітньої діяльності в закладах освіти Києва в умовах воєнного стану. Методичні рекомендації: навч.-метод. посібн. Київ, 2024. 428 с.

8. Фурман О. Є. Психологічні параметри інноваційно-психологічного клімату загальноосвітнього навчального закладу : дис. ... д-ра психол. наук. Тернопіль, 2015. 467 с.

9. Чередник О. А. Дослідження впливу психологічного клімату в класі на емоційно мотиваційну сферу підлітка. *LIV конференції Української інженерно-педагогічної академії науково-педагогічних працівників та аспірантів* : зб. тез доп. (м. Харків, 11-14 травня 2021р.). Харків, 2021. С. 33–40.

10. Шиловська О. М. Особливості психологічної підтримки дітей під час війни. *Методи та засоби психологічної допомоги постраждалим у подоланні ПТСР* : тези доп. наук.-практично конф. (м. Київ 30 вересня 2023 р.). Київ – Біла Церква, 2023. С. 252–255.

11. Bolotnikova Inga, et al. Psychological well-being of a pedagogue in the conditions of war. *Revista Eduweb* 17.2, 2023. P. 149–160.